

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

CONGRESSEN

Het moet niet gekker worden! Systeemtherapie en de GGZ

NVRG in Beweging, jaarcongres NVRG
op 22 september 2006 in De Eenhoorn,
Amersfoort

Bij twijfel, de vrijheid

Psychiater: 'Ik word gek van die DBC's.'
Vincent Bijlo: 'Wil je er over praten? Zullen
wij een biertje gaan drinken?'
Psychiater: 'Ja maar, dat is niet evidence
*based.'*¹

Op weg naar de conferentie lees ik in de trein de krant. Ik lees de verklaringen van de ministers Donner en Dekker waarmee zij hun aftreden aankondigden. Dekker: 'Een minister is aanspreekbaar wanneer een ambtelijke dienst tekortschiet, ongeacht of hij dat persoonlijk had kunnen beïnvloeden' (De Volkskrant, 22 september 2006). Beide ministers maken onderscheid tussen de begrippen politieke verantwoordelijkheid en persoonlijke verantwoordelijkheid. Over deze verhouding denk ik na, terwijl ik naar de voordrachten op de conferentie luister.

Behoudt de systeemtherapie zijn eigen plaats in de GGZ die onderhevig is aan processen als de invoering van DBC's, EPD's, zorgprogramma's, protocollen? En wat verandert er hiermee voor de professional? Dit was het onvermijdelijke thema van het NVRG-congres dit jaar. Hoe passen wij met circulaire

denk- en werkmodellen in het huidige lineaire productieklimaat? Dagvoorzitter Jan Meerdinkveldboom citeerde Joep Choy: 'Dat wat je niet veranderen kunt, is een feit'. We kunnen het ons niet permitteren om rigide vast te houden aan eigen paradigma's wanneer wij met onze eigen realiteit niet meer in de realiteit daarbuiten kunnen functioneren. 'Wij kunnen wel gelijk hebben', aldus Meerdinkveldboom, 'maar dat is wat anders dan gelijk krijgen'.

De eerste spreker op de conferentie was Marja Gastelaars, docent en onderzoeker bij de Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisatiewetenschap. Zij schreef het boek *Excuses voor het ongemak* over klantgericht organiseren in de dienstensector. 'Hoezo moet het niet veel gekker worden?', vroeg Gastelaars zich af. De samenleving verandert in een snel tempo, continu en onder invloed van diverse ontwikkelingen. Wij leven in een pluriforme samenleving. Alledaagse begrippen krijgen onder invloed van tijdgeest en culturele uitwisseling steeds nieuwe betekenissen toegekend. Sigaretten roken suggereerde ooit de status van een cowboy of filmster. Nu wordt de roker gezien als een junkie die wanhopig zijn laatste vrije rookruimte bevecht. Handen schudden heeft een andere betekenis gekregen onder invloed van het multiculturele debat. Sociale verbanden veranderen onder invloed van ontzuiling, verstedelijking, globalisering. Het platteland verandert ingrijpend door forenzen die authenticiteit willen conserveren maar ook van de boeren af willen. De overheid trekt zich terug. Het individu kan minder op de solidariteit van de verzorgingsstaat rekenen. Ieder wordt aangesproken op eigen verantwoordelijkheid en komt op voor eigen rechten. Veel dienstverlenende instanties winnen aan autonomie, maar verliezen de vanzelfsprekendheid van voortbestaan. Zij

¹ Uit de conference van Vincent Bijlo op 22 september.

moeten zich kunnen legitimeren en houvast vinden in een context van complexe regelgeving en continue verandering. Wees gerust, zei Gastelaars, uw managers zijn ook in paniek. Er is behoefte aan toezicht door middel van controlesystemen. Wij moeten expliciet maken wat wij doen en onze beslissingen kunnen verantwoorden. De DBC's, zorgprogramma's, indicaties, classificaties en protocollen zijn daartoe de middelen. Het zijn standaarden die controle mogelijk maken op basis waarvan verantwoording valt af te leggen. Verantwoording afleggen is iets anders dan verantwoordelijk zijn.

'Ook als je niet verandert, verander je', zei Gastelaars. Wij kunnen niet aan de ontwikkelingen ontsnappen, maar ze wel naar eigen hand proberen te zetten. Wij moeten onze plek steeds opnieuw herdefiniëren, tussen autonomie en inlijving. Samenwerken en buiten bestaande kaders denken is daartoe een voorwaarde. Systeemdenken past dan. Gastelaars besloot met de opmerking dat een protocol in de gezondheidszorg nooit zo nauwgezet zal zijn als een protocol in bijvoorbeeld een callcentrum. Zoek de ongedefinieerde ruimtes op. Het zal steeds gekker worden. We zijn allemaal wat in de war.

Saskia van Deursen, kinderpsychiater bij de Bascule en het Lorentzhuis, hield de tweede lezing, over de geschiedenis van de controverse in het denken over zorg. Omdat Van Deursen aangaf haar presentatie te publiceren in *Systeemtherapie* beperk ik mij hier tot een aspect dat veel indruk op mij maakte. Van Deursen vond nauwelijks publicaties die de integratie tussen mensgerichte en ziektegerichte benaderingen beschrijven. Zij presenteerde een schema waarin zij de factor van zekerheid versus onzekerheid in de casus bepalend maakt voor de keuze tussen het ziektegericht werken en het mensgericht wer-

ken. Onzekerheid bij hulpvragers over ziekte, kwaliteit van leven, het effect van de behandeling, legitimeert een mensgerichte benadering. Immers, bij eenzelfde ziekte kunnen mensen uiteenlopende keuzes maken. Het zijn de persoonlijke factoren die het nodig maken cliënten actief bij alle besluitvorming te betrekken. Wanneer er voldoende zekerheid is over de ziekte en over de consequenties en effecten van de behandeling, sluit een ziektegerichte protocollaire behandeling aan bij de hulpvraag. Wanneer persoonlijke factoren geen grote rol spelen, is actieve samenwerking niet vanzelfsprekend en past een aanbod waarin de aanbieder deskundige is en de hulpvrager consument. De belangrijkste taak van psychotherapie is het opbouwen van een werkrelatie waarin een gedeelde verantwoordelijkheid bestaat om aan problemen te werken, stelde Van Deursen. De basis van alle relaties is liefde, waardering, veiligheid, vertrouwen en regulatie. Dat verdwijnt wanneer wij in de cultuur van marktgericht denken alles in regels vastleggen. Een zorgrelatie is geen handelscontract waarin louter 'voor wat hoort wat' geldt.

Vincent Bijlo: 'Heeft de crisis waarin u zich begeeft met uw jeugd te maken?'

Psychiater: 'Mijn vader was een accountant. Ik zie hem terug in het nieuwe zorgstelsel. Voor cijfers hoeft je geen verantwoordelijkheid te dragen. Mijn vader zag nummers in ons, iets wat niet bloeden kan'². Ik kan hem wel vermoorden.'

Vincent Bijlo: 'En dan met je moeder trouwen zeker.'

2 'iets wat niet bloeden kan' is ontleend aan de titel van een filosofisch essay van Connie Palmen, *Iets wat niet bloeden kan. Over moord en roem, echt en onecht* (2004). Stichting Maand van de Filosofie.

Na de pauze bezocht ik de workshop 'De systeemtherapeut in de veranderende jeugdzorg', door Helen Verleg. Verleg, systeemtherapeut en beleidsmedewerkster bij het Ministerie van Justitie, vertelde over het project Beter Beschermd. Cases zoals de zaak Savannah hebben geleid tot evaluatie en bijstelling van de Wet op de Jeugdzorg. Het project Beter Beschermd beoogt de bevordering van effectiviteit, efficiëntie, afstemming en onderlinge informatie-uitwisseling in de jeugdzorg. Bureau Jeugdzorg, de Raad voor de Kinderbescherming en de zorgaanbieders moeten indicaties en werkwijzen op elkaar afstemmen. Wanneer de ontwikkeling van een kind wordt bedreigd, is er meer ruimte om zonder toestemming van cliëntsystemen informatie uit te wisselen. Verleg discussieerde met de workshopdeelnemers over de positie en mogelijke bijdragen van de systeemtherapeut in deze beweging. Hoe verhoudt de informatieplicht in de Wet op de Jeugdzorg zich tot de beroepscode psychotherapie? Wat zijn de implicaties van de zorgplicht die er voor de GGZ is na een indicatiestelling door Bureau Jeugdzorg? Welke ruimte is er nog om een kader te creëren, voorwaarden te stellen alvorens te behandelen? Met het vastleggen van indicaties en procedures is de bureaucratie in de zorg sterk toegenomen. Het vertraagt en dat frustreert. Er wordt druk ervaren van inspectie en publieke opinie. Activiteiten worden procedureel dichtgetimmerd om er verantwoording over te kunnen afleggen. Wie durft er nog protocollen te omzeilen of buiten kaders te treden? Is er nog ruimte om fouten te maken? Net als Gastelaars roept Verleg op om niet verlamd te raken door regelgeving en ruimte op te blijven zoeken.

De tweede workshop die ik bezocht, werd gegeven door Mariëtte Robbe, Marijke

Harkamp en Jack van der Kamp. Zij vertelden over de 'ouder-kind interactiegroep' die zij draaien op de volwassenenafdeling van het Regionaal Psychiatrisch Centrum de Rembrandthof, Symforagroep. Een therapiegroep voor moeders met eetstoornissen, hun kinderen en de vaders. Moeders met eetstoornissen zijn zich vaak pas laat bewust van hun zwangerschap. Vijfenzestig procent van hen ervaart post partum depressie. Dwanggedachten en -handelingen nemen toe. Er zijn geen positieve interacties rondom eten. De moeders verdragen nabijheid moeilijk en wijzen steun af. Vaak nemen vaders taken in de opvoeding over. Er zijn vaders die de eetproblematiek van hun partner erkennen en er zijn vaders die de problematiek ontkennen. De erkennende vader beschermt de hechtingsrelatie met het kind. Aan vaders wordt gevraagd ruimte te maken, om zodoende de balans tussen de ouders te herstellen zodat er tussen moeder en kind opnieuw toenadering kan ontstaan. Hechtingsgedrag als aanraken, vasthouden, troosten en lachen wordt met creatieve interventies en dramatherapie bevorderd. De workshopleiders lieten filmfragmenten zien en muziekclips horen die groepsdeelnemers gemaakt hadden. Een moeder kreeg de opdracht te tekenen wat zij mooi vond aan haar kind. Zij tekende de oogjes van haar kind en zag deze oogjes voor het eerst als zacht. Ook zag ik een jongetje dat tegen zijn moeder altijd 'papa' zei voor het eerst 'mama' zeggen terwijl zij hem hielp met knutselen.

Een bevriende collega vertelde mij over de workshop over crisisinterventies van Flip Jan van Oenen en Clemens Bernardt. De therapeuten behandelden een casus waarin zij een vrouw spraken die zich suïcidaal uitte. Naast de opties leven of sterven hiel-

den zij haar nog een derde optie voor: 'U kunt blijven twijfelen, u kunt er voor kiezen nog geen keuze te maken'.

Te mogen twijfelen. Dat kwam steeds weer terug deze dag. Twijfel als derde optie voor de suïcidale cliënt. De oproep van Gastelaars en Verleg om ongedefinieerde ruimtes op te zoeken. De factor onzekerheid als indicatie om actief in onderhandeling te treden met hulpvragers in het schema dat Van Deursen schetst. Er is grote behoefte aan controlemechanismen als reactie op de toenemende complexiteit in de samenleving. Wanneer alles in procedures wordt vastgelegd, kunnen wij verantwoording afleggen maar zijn wij nergens meer persoonlijk verantwoordelijk voor. Hoe creëren we een

werkrelatie waarin er waardering, veiligheid en regulatie ontstaat als niemand meer ergens persoonlijk verantwoordelijk voor kan zijn? Dan verworden ook therapeuten tot 'iets wat niet bloeden kan'. Bij twijfel is er vrijheid.

Vincent Bijlo tegen zijn psychiater: 'U bent in de war.'

Psychiater: 'Laat me. In plaats van ons af te vragen wie we willen zijn, eisen we geluk en gezondheid op. Twijfel is de motor van de ontwikkeling. Je moet altijd twijfelen aan het oude en denken: nee, dat was het niet, het kan altijd beter.'

Robert van Hennik